

Pirmajai tautinei Mažosios Lietuvos lietuvių kultūros draugijai „Birutė” – 130

*Parengė Ignė Zarambaitė,
Bibliotekininkystės ir kraštotyros skyriaus
vyr. bibliotekininkė*

„Brangūs lietuvininkai ir lietuvininkės, matydami, kaip iš visų pusių mus mūsų naikintojai apsiaučia ir mūsų sentėvių kalbą išnaikinti nor, negalime rankas į sterblę sudėję ramiai žiūrėti, bet turim tokiems naikintojams prieš stotis ir su jais kovą užimti už savo būvį, likimą ir laimę. Į kovą stodami, negalim viens arba du, bet turime vienybėje visi ik vieno eiti, o vienybę galim įgyti tikrai per susidraugavimą ir gruntavimą lietuviškų draugysčių.“

M. Jankus.

DRAUGIJOS ĮKŪRIMAS

- Suvienijus Vokietiją, imtasi griežtos Mažosios Lietuvos vokietinimo politikos (germanizacijos). Susipratę lietuviai ėmė burtis į draugijas, siekdami atsispirti bei išlaikyti lietuviškumą.
- „Birutė“ – pirmoji tautinė Mažosios Lietuvos lietuvių draugija, įkurta Tilžėje 1885 m. vasario 15 dieną ir veikusi iki 1914 metų.
- Draugija pavadinta lietuvių vaidilutės, vėliau tapusios garsiojo Lietuvos valdovo Kęstučio žmona, vardu.
- „Birutės“ įkūrėjai, sudarę kartu ir valdybą buvo Martynas Jankus, Jurgis Mikšas, Kristupas Voska ir Ernestas Vėjeris.
- Pirmininku išrinktas J. Mikšas.

Pirmasis „Birutės“ draugijos pirmininkas Jurgis Mikšas.

DRAUGIJOS PIRMININKAI

1. Jurgis Mikšas,
2. Vilius Bruožis,
3. Jurgis Zauerveinas,
4. Martynas Jankus,
5. Dovas Zaunius,
6. Jurgis Lapinas,
7. Enzys Jagomastas,
8. Kristupas Voska,
9. Jonas Vanagaitis.

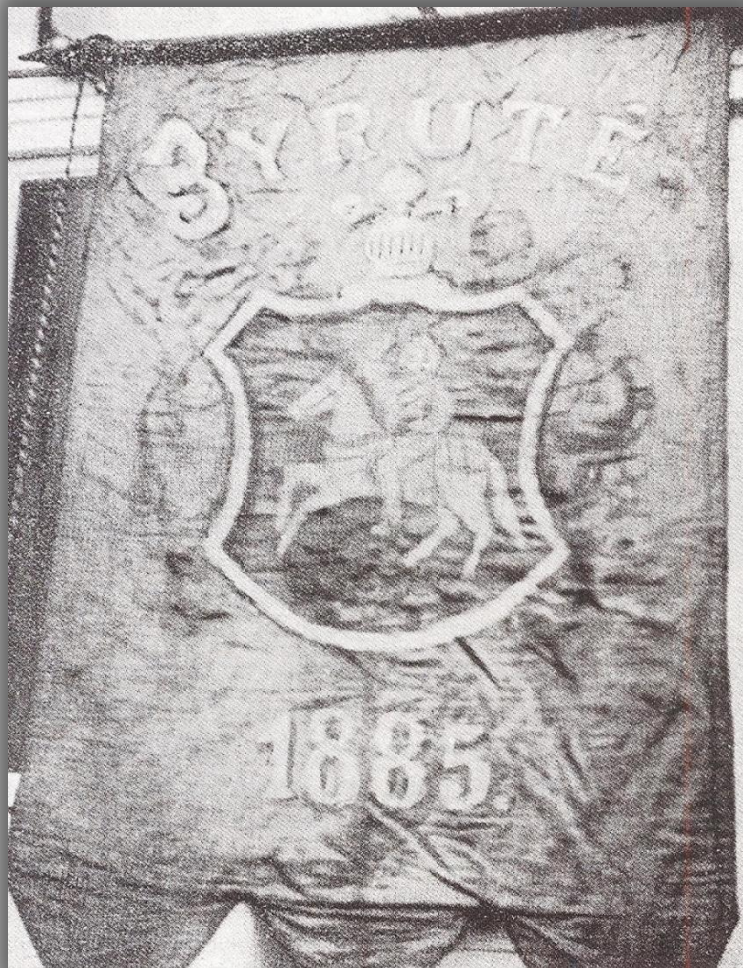

Jubiliejinis atvirukas išleistas 1910 m. draugijos 25-mečio proga.
„Birutės“ pirmininkai: Jurgis Mikšas, Vilius Bruožis, Jurgis Zauerveinas, Jurgis Lapinas, Jonas Vanagaitis.

Draugijos tikslas – stabdyti lietuvių kalbos nykimą Mažojoje Lietuvoje, užkirsti kelią lietuvininkų nutautinimui.

Šiuos tikslus užsimota įgyvendinti šiais būdais:

- leidžiant mokslo knygas,
- steigiant lietuvių biblioteką,
- kaupiant lietuvių tautosaką, archeologinę medžiagą,
- rengiant susirinkimus, paskaitas, šventes, koncertus, vaidinimus.

„Birutis“ draugijos vėliava.

DRAUGIJOS VEIKLA

- Draugija kaupė biblioteką;
- Rengė lietuvių šventes su vaidinimais, muzika, dainomis;
- Turėjo scenos mėgėjų būrelį;
- Išleido eilių ir dainų rinkinius „Birutės dainos“, „Birutininkų dainos“, „Birutės garsai“, „Birutės dainų vainikėlis“, choro dirigento Alberto Niemanno gaidų rinkinį „Lietuvių tėvynės dainos“, leido spaudinius visuomenės švietimui;
- 1886–1887 m. materialiai šelpė laikraštį „Garsas“.

„BIRUTĖS“ DRAUGIJOS BIBLIOTEKA

„Birutės“ draugijos biblioteka veikė Tilžėje 1885-1914 m. Buvo skirta draugijos kultūrinio švietimo darbui ir Mažosios Lietuvos lietuviškos spaudos archyviniam saugojimui. Fondo komplektavimo svarbiausias šaltinis – dovanotos knygos. Jas aukojo visuomenės veikėjai, kultūros darbuotojai, įvairių šalių mokslininkai lituanistai. „Birutė“ 1908 m. turėjo apie 750 spaudinių. Iš jų XVI a. leidinių buvo 0,2 proc., XVII a. – 0,2 proc., XVIII a. – 2,2 proc., XIX a. – 92,2 proc., XX a. – 5,2 proc. Knygos lietuvių kalba sudarė 61,2 proc., vokiečių – 12,9 proc., kitos – lenkų, rusų, graikų, lotynų, prancūzų, latvių anglų, norvegų, sorbų kalbomis. Gotišku raidynu išspausdinta 52 proc. leidinių. Galiausiai draugijos biblioteka ir senienų muziejus buvo perduotas Lietuvių mokslo draugijai Vilniuje.

„Birutės“ draugijos bibliotekos antspaudas.

„Birutės“ draugijos scenos mėgėjų grupė.

„Birutės“ draugijos kanklininkės 1909 Tilžėje.

Poezijos rinkinio „Birutės garsai“ antrasis leidimas, 1914 m.

„Birutės“ draugijos išleistas kalendorius, 1909 m.

DRAUGIJOS SUSIRINKIMAI

- **Sparčiai didėjo draugijos narių gretos.** Į draugijos rengiamus mėnesinius susirinkimus iš pradžių sueidavo keliolika, o vėliau – po kelis šimtus žmonių. Pirmaisiais mėnesiais rinktasi tik Tilžėje, o vėliau – Klaipėdoje, Katyčiuose, Kaukėnuose, Naujojoje, Plaškiuose, Ragainėje, Smalininkuose ir kitur.
- Nuolatiniai kalbėtojai būdavo **M. Jankus, J. Mikšas, V. Bruožys**. Jie aptardavo įdomesnes lietuviškas knygas, paskaitydavo ką iš tautosakos rinkinių, pateikdavo vietinės tautosakos. Pranešimuose ir diskusijose būdavo kalbėta apie nutautinimo priežastis ir būdus joms pašalinti.
- Didžiulį pasisekimą turėdavo **G. Zauerveino** kalbos. Jis išsamiai aptardavo lietuvininkų padėtį, nurodydavo konkrečius pasipriešinimo germanizacijai būdus – mokyklų steigimą, peticijų rašymą ir pan. Jo raginami, lietuvininkai įsijungė į rinkimines kampanijas, vildamiesi išrinkti į landtagą ar reichstagą savus deputatus.
- Populiarūs buvo tilžiškio gydytojo **V. Bruožio** pranešimai, daugiausia skirti kalbos klausimams. Dėl to į jį nukrypo daugelio vokiečių neapykanta, nors kaip gydytojas jis buvo labai populiarius. Jis buvo pagrindinis šios draugijos veikėjas. Jo dėka draugija išgarsėjo.

Mažosios Lietuvos pirmosios lietuvių kultūros ir švietimo draugijos „Birutė“ nario bilietas, 1885 m.

- Vilius Bruožis draugijos pirmininku tapo po J. Mikšo (1885 m. birželio 24 d. – 1887 vasario 13). Jis ėmėsi ir praktinių žygių sustabdyti gimtosios kalbos nykimą, plėsti draugijos veiklą. Iš birutininkų jis reikalavo, kad šie pasirašinėtų tik lietuviškai, nevokietintų pavardžių ir vardų, ant laiškų rašytų tik lietuviškus adresus, visur kalbėtų tik lietuviškai. Jis taip pat siūlė įvairiose vietovėse steigti „Birutės“ filialus. Jo vadovavimo laikotarpis buvo vienas veikliausių draugijos istorijoje.
- V. Buožiui pasitraukus iš draugijos, įsiliepsnojo nesutarimai, ėmė nuolat keistis vadovai. 1888 m. rugpjūčio 19 d. buvo pakeisti draugijos įstatai, susiaurinę jos veiklą: atsisakyta knygų leidimo, pasitenkinama keturiais susirinkimais per metus.

- Artėjant dešimtmečiui nuo įsteigimo, beveik merdinti „Birutė“ buvo vėl prisiminta. 1895 m. vasario 17 d. Tilžėje įvyko jubiliejinė šventė, į kurią sugužėjo apie 800 lietuvininkų. Išskilmės buvo įspūdingos, tai buvo pirmas toks lietuvininkų renginys.

Kvietimas į „Birutės“ draugijos šventę.

„Ansamblis susirinkusiems labai gražias ir muzikališkai vertingas dainas padainavo. <...> Ant pasveikinimo padainavo pažįstamąją „Byrutę“, tad „O Lietuva, motinėle mano“ labai gražiai skambančiais balsais. Potam tapę jos užprašytos pranešti dainelę Girėno [G. Sauerwein – D.K.] „Lietuvininkais mes esam gimę“. <...> Ketvirta daina „Pasveikinimas lietuvių“, o paskutinė „Lietuvininko pypkelis“. Ši paskutinė buvo dainelė visai ypatinga ir dyvino gražumo ir linksmumo. <...> Po koncerto jos [dainininkės – D. K.] nuėjo į užpakalinę stubą ir iš ten dar daugybę susirinkusiųjų, kurie turėjo išmanymą jų dainų balsų ir dar daugiau girdėti geidė, dainomis gaivino. Pabaigoje Enzys Jagomastas muzikai palydinti atliko Girėno giesmę „Gals yr’ tylėjims.“

Byrutės šventė. Nauja lietuviška ceitunga. Tilžė, 1895 m.

„Birutės“ draugijos nariai.

DRAUGIJOS KRIZĖS IR PAKILIMAI (1)

- Lietuvininkų pageidavimu draugija ėmė rengti per metus dvi šventes – žiemos ir vasaros. 1895 metais susibūrė ir savas choras, kurį mokė būsimasis rašytojas Vydūnas – mokytojas **Vilius Storosta**. Jis kartu vedė ir ką tik įsikūrusį Tilžės lietuvių bažnyčios chorą, vėliau tapusį „Tilžės lietuvių giedotojų draugija“.
- „Birutės“ choristų daugumą sudarė paties dirigento sukviesti mokytojai, beveik 40 žmonių. Dalyvaujant chorui, šventės tapo dar įspūdingesnės, jų lygis gerokai pakilo. Vėliau dėl birutininkų nedrausmingumo giedotojai atsisakė su jais bendradarbiauti. „Birutei“ vėl teko verstis savo jėgomis.
- 1901-1903 m. draugija pergyveno krizę. Vadovaujama **D. Zauniaus** ir **K. Voskos**, ji beveik nieko nenuveikė.
- 1903 m. gruodžio 19 d. visuotiniam susirinkimui buvo pateiktas svarstyti draugijos likvidavimo klausimas, tačiau išrinkę naują vadovybę, birutininkai vėl suaktyvino draugijos veiklą. Pirmininku tapo aktyvus visuomenininkas **Jonas Vanagaitis**, „Birutei“ vadovavęs iki jos gyvavimo pabaigos.

Stovi iš kairės: Gustė ir Marytė Brožaitytės, Jonušaitytė ir J. Vanagaitis.

DRAUGIJOS KRIZĖS IR PAKILIMAI (2)

- J. Vanagaitis sakydavo ugningas kalbas, demaskuojančias germanizatorių užmačias, raginančias suartėti su tautiečiais iš Didžiosios Lietuvos. Ta kovinga dvasia ėjo ir J. Vanagaičio leidžiami žurnalai „**Birutė**“ (1909-1913 m.) bei „**Allgemeine Litauische Rundschau**“ (1910-1912 m.), atspindėję ir draugijos veiklą.
- 1905 m. vasario 19 d. Tilžėje įvyko „Birutės“ dvidešimtmečio šventė, kurios programą vėl parengė giedotojų draugija; jos nariai vaidino Vydūno veikalus „Tėvynės meilė“ ir „Birutininkai“, sukurtus specialiai šiam jubiliejui. Pastarajame iškelti draugijos nuopelnai ir pašieptos jos silpnybės. Iš šventės pajamų buvo padengtos „Birutės“ skolos.
- 1909-1912 m. „Birutė: vėl turėjo savo chorą (vadovavo **Albertas Niemannas**), visgi nuosekli aukšto lygio Vydūno „Giedotojų draugijos“ veikla ilgainiui lyg ir užgožė „Birutę“, kuri dirbo priešokiais, patirdavo ne vieną vidinę krizę.

J. Vanagaičio 1909-1913 m. leistas laikraštis „Birutė“, atspindėjęs ir draugijos veiklą.

„Birutės“ draugijos choras prie Rambyno.

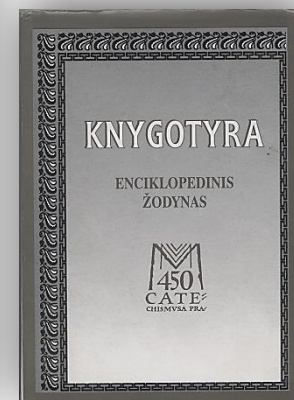
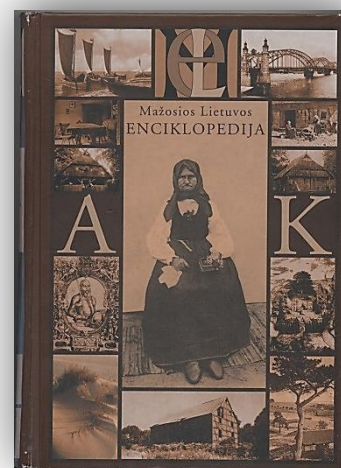
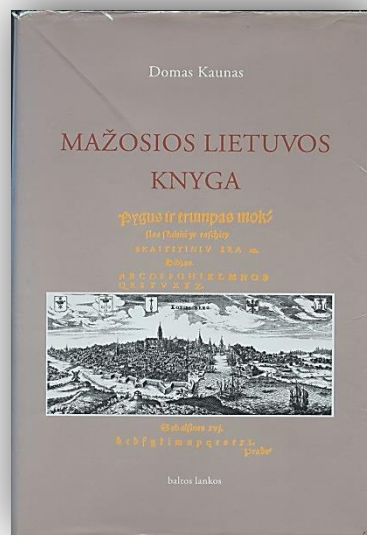
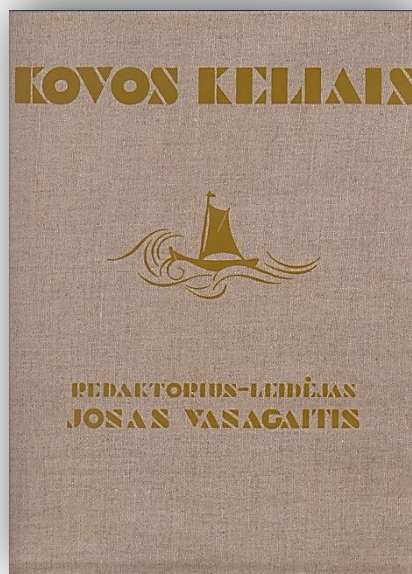
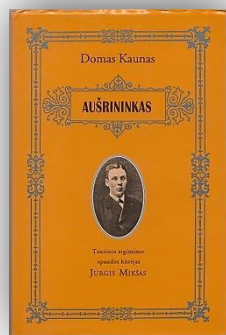
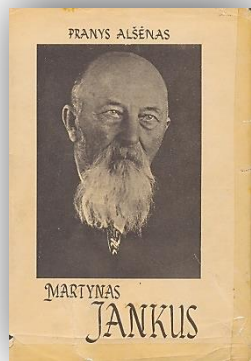

„Birutės“ ir Tauragės giedotojų draugijos per Jonines, 1908 m.

DRAUGIJOS VEIKLOS PABAIGA

1914 m. „Birutė“ nustojo veikusi. Gyvame XX a. pradžioje lietuvininkų kultūriniame veikime tarsi realizavosi visi „Birutės“ siekiai, kuriuos ji pati ne visada sėkmingai įgyvendindavo. Vydūno giedotojai tvirtai parėmė jos pradėtas koncertines ir teatrinės tradicijas, „Prūsų lietuvių susivienijimas“ pradėjo leisti knygas, vėliau šį darbą tęsė „Rūtos“ bendrovė, leidusi Vydūno kūrinius. F. Bajoraičio įkurtas keliaujantis knygynas lavino ir švietė Prūsų lietuvių jaunimą. Tilžėje įsikūrė „Lietuvių skaitykla“ ir „Lietuvių klubas“. Įsisteigė veikli „Gumbinės lietuvių draugija. Susibūrė keliolika jaunimo draugijų, kurios 1912 m. sudarė Santarą. Tai buvo vešlios atžalos iš pirmojo kamieno – „Birutės“ draugijos, išaugusios atšiaurių germanizacijos vėjų pagairėje.

LITERATŪRA APIE DRAUGIJĄ „BIRUTĘ“:

PREZENTACIJAI NAUDOTA LITERATŪRA IR INTERNETINĖS SVETAINĖS:

1. Vanagaitis, Jonas . Kovos keliais. – Vilnius: Petro ofsetas, 2012;
2. Kaunas, Domas. Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida, 1547-1940. – Vilnius: Baltos lankos, 1996;
3. Mažosios Lietuvos enciklopedija, T. I. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;
4. Knygotyra: enciklopedinis žodynas. – Vilnius: Alma Littera, 1997;
5. Alšėnas, Pransys. Martynas Jankus Mažosios Lietuvos patriarchas : gyvenimas, darbai ir likimo lemties vingiai. – Torontas: J.J. Bachunas, 1967;
6. Kaunas, Domas. Aušrininkas: tautinio atgimimo spaudos kūrėjas Jurgis Mikšas. – Vilnius: Kultūra, 1996;
7. Šilas, Vytautas ; Sambora, Henrikas. Mažosios Lietuvos kultūros pėdsakai Kaliningrado srityje. – Vilnius: Mintis, 1990;
8. http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/08/17/darb_03.html;
9. <http://www.versme.lt/geguze.htm>;
10. <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000499035>;
11. <http://www.mlimuziejus.lt/lt/ekspozicijos/mazosios-lietuvos-istorijos-muziejus/klaipedos-krastas-xx-a-pirmoje-puseje/krasto-kultura/>;
12. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367167198447/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>;
13. <http://silaine.lt/silaine/m-jankus-ir-joniniu-sventes-ant-rambyno-kalno/>;
14. <http://www.saltiniai.info/index/details/164>.